تەعریب لەکوێوە دەستی پێکرد؟

(تێبینی: ئەم نووسینە لە پەرتووکی کەرکووک- شاری ئاڵتوونی ڕەشەوە، نووسین و لێکۆڵینەوەی: سیروان کاروانی، کە هێشتا چاپ نەبووە، وەرگیراوە)

دەکرێ بگوترێ درندەترین و ترسناکترین چەکێک کە ڕژێمەکانی یەک لەدوای یەکی فەرمانڕەوا لە عێراق بۆ سەر دڵی شاری کەرکووک و ناوچەکانی تری خوارووی کوردستان هەر لە ساڵی ١٩٢٥ یەوە بەکاریان هێنابێ، چەکی بەعەرەبکردن (تعریب) و ڕاگواستن (ترحیل) بووە. کاتێک کۆمپانیای نەوتی کەرکووک ١٩٢٥ دروست دەکرێت، ٢٥٠٠ کارمەند لەوێدا دادەمەزرێنن. ئەو کارمەندانە لە عەرەب، ئاسووری، تورکمان و ڕێژەیەکی کەمی کورد پێکدێن. زۆربەی ئەو کارمەندانە عەرەب و ئاسووری و ئەرمەنی بوون، ئاسووری و ئەرمەنییەکان لەگەڵ هەڵگیرساندنی شەڕی جیهانی یەکەم، لەژێر فشاری عوسمانییەکان بۆ ناوچەی ئوورمیەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و پاشان بۆ کرماشان لەوێشەوە بۆ ناوچەی دیالە کە زیاتر لە ٥٠٠٠٠ کەس دەبوون، ئاوارە دەبن. بەشێکی زۆری ئەو ئاسووری و ئەرمەنییانە لە کۆمپانیای نەوتی کەرکووک دادەمەزرێن و بەشێکیشیان وەک هێزی چەکدار لەگەڵ هێزەکانی حکومەتەکانی ئینگلیز و عێراق بۆ لێدانی هەر جوڵانەوەیەک لەسەر ئاستی عێراق بەکار دەهێنران. حکومەتی عێراق بۆ نیشتەجێکردنی ئەو ٢٥٠٠ کارمەندەی نەوت، چەند گەڕەکێکی بۆ ماڵە

بەکارهێنانی ئەم چەکە لەدوای دەسەڵاتگرتنەدەستی بەعسییەکان لە ساڵی ١٩٦٣ ترسناکتر بوو، لە سەردەمی بەعسییەکان بەدواوە، بەشێوەیەکی دیارتر و گوێنەدانە هیچ یاسایەکی دەستووری و دوور لە ڕەوشت و ئاکاری مرۆڤانە بەکار هێنرا و گۆڕینی سجلی ئاماری ساڵی ١٩٥٧ بە زیادکردنی ناوی عەرەبەکانی کە لە شارەکەدا نیشتەجێ کران، هەر تەواوکەری ئەو پرۆژەیە بوو. شایانی باسە، سەرەڕای ناتەواوی و هەموو کەموکوڕییەک، ئاماری ساڵی ١٩٥٧ بە ڕێکوپێکترین ئاماری عێراق دادەنرێت. بەپێی ئەو ئامارە، کوردەکان ٤٨ ٪ و عەرەبەکان ٢٨،٢٪ و تورکمانەکان ٢١،٤٪ی دانیشتوانی کەرکووک پێک دەهێنن، (کەچی بەپێی ئاماری ئەو کۆمیتە تایبەتییەی ساڵی ١٩٢٥ی کۆمەڵەی گەلان، ژمارەی کوردەکانی شاری کەرکووک ٨٧٥٠٠ کەس بوون کە دەیکردە ٦٣٪ی دانیشتوانی شارەکە، ژمارەی عەرەبەکان ٢٥٢٥٠ کەس بوون کە دەیکردە ١٨٪ و ژمارەی تورکمانەکان ٢٦١٠٠ کەس بوون کە دەیکردە ١٩٪). لە لایەکی ترەوە، هەر بە مەبەستی کەمکردنەوەی ڕێژەی کورد لە شارەکە، ڕژێم ٤ قەزای گەورە (چەمچەماڵ، کفری، دووبز و دووزخورماتوو)ی لەسەر دەخلی ئیدارەی کەرکووک لابرد و خستنیە سەر دەخلی شارەکانی تر و هەروەها ڕووخاندنی دێهاتە نزیکەکانی دەوروبەری شارەکە وەکوو: یارەولی، پەنجەعەلی، چیمەن، جەوەڵبۆر، کتکە، گەوەنی، قۆتان خەلینە و شۆراو و دەیان دێی تر.

ژمارەی ئەو کوردانەی کە تا ئێستا لە کەرکووک دەرکراون لە سەدهەزار تێپەڕی کردووە. بەو شێوەیە، ئەم شارە شیرینەی کوردەوارییە تەنانەت ڕۆژێک نەبووە ترسی بەعەرەبکردنی خۆیی و دانیشتوانەکەی لەلا ڕەوینەبێتەوە. هەردەم بەهێزترین هێز و دەسەڵاتی ڕژێم چ لە ڕووی ڕامیاری و چ لە ڕووی سەربازییەوە بەسەر ئەم شارەوە بووە و تا ئێستاش ئەو هەوڵانە هەر لە زیادبوون دایە. جگە لە هەموو هەوڵدانێکی تر،

(بەخۆرتی). بۆ ئەم کارەش چەند ئۆردوگایەکی دروست کرد وەکوو ئۆردوگای: (عمر بن عبدالعزیز) لە ناوچەی قەرەحەسەن، (ام المعارک) لە ناوچەی لەیلان، (الرشید) لە نزیک دێی چیمەن، (المپنی) لە ناوچەی شوان، (العز) لە سنووری ناحیەی پردێ، (التحدی) لە سنووری ناحیەی تازە لەسەر ڕێگای کەرکووک- بەغدا نزیک پردی (قەرەچای). هەر بەهۆی ئەم ئۆردوگایانەوە، عەشیرەت و خێڵەعەرەبەکان کە تیایاندا نیشتەجێ کرابوون، بە ماوەیەکی کورت و بەبەردەوامی بە بیانوی ئاژەڵدارێتی و گەڕان بەدوای سەوزایی و پاوەن دا، پەلوپۆیان هاوێشت و چەندین لە دێهاتەکانی سنووری ئۆردەگاکانیان داگیر کرد و پاشانیش خۆیان بە خاوەنیان دەزانی. ڕژێم کە ئەم شتە دەکات، ویستێکی تری هەیە و دەیەوێ ئەوەی لەگەڵ دێهاتەکانی دەوروبەری مووسڵ ئەنجامیدا، لەگەڵ کەرکووکیش هەر بەو شێوەیە ڕەفتار بکات.

ژمارەیەکی زۆری دێهاتەکانی دەوروبەری مووسڵ کوردنشین بوون و ملکەکانیان لە باب و باپیرانیانەوە بۆیان بەجێمابوو. ڕژێم دەستی کرد بە ڕاگوێزانیان و لە ماوەیەکدا زۆربەی دێیەکانی بە کوردەکان چۆڵکرد و عەرەبی تێدا نیشتەجێ کرد، ئێستا زۆر لەو دێهاتانە عەرەبنشینن و بە دگمەن نەبێت کوردیان تێدا نییە، لە هەندێکیان کە کوردەکان بەرابەری عەرەبەکان دەبن، بەهۆی شەڕ و ناخۆشی نێوان ئەوان و ماڵەعەرەبەکان خێروخۆشییەک لەخۆیان نابینن. ئەو ماڵەکوردانەش کە دەرکران، تەنانەت بەشێکی کەمیان نەبێت، لەناو شاری (مووسڵ)یش جێیان نەکرایەوە، بۆیە بەناچاری بەرەو لای سەرەوە هەڵکشان. لێرەدا چەند نموونەیەکی گرنگ لە سەدان لە هەوڵەکانی ڕژێم بۆ بەعەرەبکردن دەهێنینەوە:

- ڕۆژی ٢٠٠٠/٥/٢٧ دیوانی سەرۆکایەتی میری عێراق سەبارەت بە بڕیاری ڕاگواستنی (٢٥٠٠٠) خێزانی کورد لەناو شاری کەرکووک و دەوروبەری، نووسراوی ژمارە (٨٤٠/ع/١٠٢٥)ی ئاراستەی وەزارەتی ناوخۆ کردووە و تیایدا ئاماژە بەو بڕیارە کراوە.

کەرکووکیان کردبوو.

ڕژێمی حوکمڕانی بەعس لە عێراق، ئەمڕۆکە بە شێوازێکی زۆر دوور لە شارستانییەت و مرۆڤایەتی و دوور لە هەموو یاسایەکی نێودەوڵەتی و مرۆڤایەتی و جاڕی گەردوونی مافی مرۆڤ ساڵی ١٩٤٨، سیاسەتی بەدناوی تەعریب و ڕاگواستن لە کەرکووک و دەوروبەرەکەی پەیڕەو دەکات. ئەو ماڵە کوردانەی کە لەسەر ماڵ و موڵکی خۆیان دەردەپەڕێندرێن، پێویستە خۆیان بە خورتی داوایەک بۆ پارێزگاری شارەکە بنووسن و تیایدا داوای ڕاگواستنی خۆیان بکەن بەم شێوەیە:

السيد محافظ التأميم المحترم

م/ طلب

اني المواطن .. نزحت الى محافظة التأميم بعد صفحة الغدر والخيانة و أطلب أعادتي الى منطقة كردستان للحكم الذاتي و من حيث أتيت و على رغبتي و بدون أكراه.

المواطن

ئەوەی ئەوەشی بەدڵ نەبوو، پێویستە لەسەری حاشا لە نەتەوە و خاک و خوێنی هەزاران شەهیدی کورد بکات و نەتەوەی خۆی ڕاست بکاتە عەرەب، چونکە ئەوانەی کاتی خۆی ناویان بە کورد تۆمار کردووە، بەکرێگیراوی ئیسرائیل بوونە و پێویستە بۆ ئەو کارەش یان ئیستمارەی (ڕاست)کردنەوەی نەتەوە پڕ بکاتەوە، یان خۆی داواکارییەک بۆ بەڕێوەبەری ئاماری شارەکەی بەرز بکاتەوە ئەویش بەم شێوەیەی خوارەوە:

السيد مدير احصاء التأميم المحترم

سیاسەتانەی هەڵداوەتەوە. ڕۆژنامەکە ئەوەی خستۆتەڕوو کە بەناوی پارێزگای کەرکووک سەنەداتی تاپۆی پارچە زەوییە سەکەنییەکانی لە ناحیەی (تازە)ی سەر بە پارێزگای دابەشکردووە، ڕۆژنامەکە ئەوەشی ڕوونکردۆتەوە، کە ئەو (خەڵاتە) هەشتا هاووڵاتی لەخۆگرتووە و ڕووبەری هەر پارچە زەوییەکیش (٦٠٠م٢) بووە(٢).

- شایانی باسە نەخشەی پیسی تەعریبی ڕژێم دژی گەلی کورد لە کەرکووک شتێکی ئاشکرا و ڕوونە لای نەتەوە یەکگرتووەکان و شوێنەکانی تر لە جیهانی ئەمڕۆدا هەروەکوو خۆیان ئاشکرای دەکەن، کەچی سەرەڕای ئەوە بەرانبەر تەنها دەنگهەڵبڕینێک بێدەنگ و سست و مەلوولن، بەڵام بۆ بەرژەوەندی و مەرامی خۆیان لایان ئاساییە وەک نموونە بیهێننەوە. بۆ ئەمەش شتێک بەنموونە دەهێنینەوە: ڕۆژنامەی (نیۆیۆرک تایمز)ی ئەمریکی ڕێکەوتی ٢٠٠٠/١٢/١١ لە وتارێکی خاتوو باربرا کروسێت پسپۆڕی کاروباری عێراق، لە زاری بەرپرسانی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە (لە باکووری عێراق)، کە لە (ڕادیۆی عێراقی ئازاد)ەوە بڵاو کرایەوە ئاشکرای کرد کە هەزاران لە کوردەکان و عێراقی تری غەیرە عەرەب بەبەردەوامی لەسەر ماڵ و حاڵی خۆیان دەردەکرێن و ڕێژەیەکی زۆری لەوانەش لە ناوچەکانی کەرکووک پەیڕە و دەکرێت. هەروەها ئەوەشی ئاشکرا کرد کە ئاوارەکان ژمارەیان ٨٠٥ هەزار کەس دەبێ و ٢٣٪ی کۆی دانیشتوانی هەرێم پێکدەهێنن، ئەمەش بارگرانییەکی تر دەخاتە سەر شانی فریاگوزارییە نێودەوڵەتییەکان. ئەو ڕۆژنامەیە لە زاری (بینۆن سیڤان)ی بەڕێوەبەری بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراقدا ڕایگەیاند کە دەرکردنی نزیکەی ٥٩ هەزار کەس لە پەنابەرەکان لە ناوچەی کوردیدا تۆمار کراوە و ئەوانەش زۆربەیان کوردن و هەندێک تورکمانیشیان تێدایە کە دەڵێن لە ناوچەی کوردیدا دەرکراون. نیۆیۆرک تایمز ڕایگەیاند کە حکومەتی عێراق کورد و تورکمان بەلای

بۆ دەکرێت(٣).

سەرچاوەکان:

(١) لە وتارێکی پارێزەر: عەبدولواحید عەلاف (سیاسەتی تەعریب و ڕاگواستن لە ڕوانگەی یاساوە). (مەلەفی کەرکووک)، لە لاپەڕەکانی ئینتێرنێتدا.

(٢) ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژ: ٢٣١٧ لاپەڕە ١ لە لاپەڕەکانی ئینتێرتێتدا.

(٣) ڕادیۆی عێراقی ئازاد.

سیروان کاروانی ٢٠٠١/٦/١٤

sirwank@hotmail.com

HOME